

number 6

6

ajakiri

ajakiri

Toimetuse ja talituse
aadress:

"AJA KIRI"
c/o Tartu College
310 Bloor St. W.
Toronto, Ont. M5S 1W4
Canada

Esindus Rootsis:

Enno Klaar
"Aja Kiri"
Postgiro nr. 12 77 47-4
Sundbyberg

Nr. 5 toimetanud:

Vello Salo (tegevtoimetaja)
Vello Soots
Henno Sillaste
Kalle Naelapea
Heino Jõe
Tiit Telmet (kujundus)
Tõnu Mägi (talitus)

Viimane tähtpäev kaastöö jaoks
(AK nr. 1/1977): 10. jaanuar

Aastatellimine (6 numbrit): \$ 10.00

- 1 Julgesti aastasse 1977
- 2 Üks hirmus asi (Lugeja veerg)
- 3 Tase, tase, tase (Toimetaja veerg)
- 4 „Estoloogia“ võimalikke lähtekohti W.Rand
- 6 Pärast ESTO-t Heino Susi
- 8 Luuletusi Urve Karuks
- 10 Suhtlejad ja nuhtlejad Heino Jõe
- 11 Sumeriidi profülaktika Alfred Kurlents
- 14 Hea kunstikuu Eda Sepp
- 14 Kõks ja Timmas (Fotosid)
- 19 „Mana“ tulevik (Intervjuu Hellar Grabbiga)
- 20 Pildiraamatutest Tõnu Onu
- 21 Veel ESTO muusikast (Intervjuu T.Virkhausiga)
- 22 Nimi „Esto“ Edgar V. Saks
- 23 „Tiina“ Margus Jukkum
- 25 „Lepatriinu“ Endel Loo
- 26 Incredible "Sad Monkey" Mare Tiido
- 27 Rahvusrosolje retsept White Joe
- 30 Teateid: „Estonia“ Torontos
metroo 77
Raamaturiiul
- 32 Perfektne! (Toimetuse kursiivid)

Käesolev AJA KIRI — arvult kuues — on esimese aastakäigu viimane. Selle esimese aasta jooksul laekunud kogemused näitavad, et meie algatus oli julge, realistlik ja edukaski.

Julge: startisime tühimusest märgitud ajal (vrd. AK 2:1), kogemusteta, rahata, kindla kaastööliste võrguta, kindlad ainult peatsetes hinnatõusudes. Siiski oli see start

realistlik: oletus, et tarve eestikeelse ühiskonnakriitilise vaidlusfoorumi järele on küllaldane võimaldamaks oma jalul püsiva AK väljaandmist, pidas paika. Valitud laad, formaat ja ilmumissagedus osutusid sobivaiks, nii et neid polnud vaja muuta. Meie kitsaste olude taustal on AK olnud isegi omajagu

edukas: tellijate arv on pidevalt kasvanud, võimaldades katta kõik kulud ilma kellelki abi palumata. AK ilmumist on tervitatud, on pahakski pandud, kuid üldiselt võib vastuvõttu nimetada üsna heatahtlikuks.

See kõik ei tähenda kaugeltki, et AJA KIRJAL oleks põhjust kelkida või kavatsus „loorberitele lebama“ jääda. Üks aasta on antud oludes liig lühike aeg sissetöötamiseks, kõnelemata mingi lõpliku „oma näo“ leidmisest. Oleme saanud ka kriitikat; seda võinuks rohkemgi olla, sest AK tahab kriitikast õppida.

Kuna AK on põhimõtteliselt „idealistlik“ ettevõtte, ei ole ta majanduslikku kasu taotlenud (ükski toimetaja ega kaastööline pole honorari saanud), vaid on kõik tellimistest laekuva mahutanud väljaande taseme ja kättesaadavuse huvides tehtud kulutustesse. Nii astub AK teise aastasse peaaegu reservideta. Julge pealehakkamine seegi, kuigi mitte enam nii julge nagu esimesel aastal, sest AJA KIRJAL on nüüd hulk sõpru. Üsna tihe suuline ja kirjalik kontakt nendega julgustab alguses valitud teed edasi rühkima.

Niisugune on siis meie „toimetuse programm“ algavaks aastaks. Mida ootame lugejailt? Palju kaastööd, palju kriitikat ja, last not least, peatset tellimise uuendamist, sest AJA KIRJA maht ja võimalused olenevad otseselt lugejaskonna sisulisest ja majanduslikust panusest. Kindel selles, et lugejad mõistavad ja südamest kaasa aitavad, astub AJA KIRI julgesti aastasse 1977.

Torontos on juhtumas üks hirmus asi: AJA KIRI.

A. B., Toronto

Esimesed viis numbrit on üldiselt head ja teretunud. Olgu teil teil rohkem ambitsioone, mahtu, pikemaid ja põhjalikumaid asju omaaegse *Vaba Eesti* vaimus — aga ka huumorit!

H. A., Potsdam, N.Y.

Mulle meeldib Aja Kirja eesmärk: "tõetruult peegeldada eestluse olukorda ja päevaprobleeme nii kodumaal kui võõrsil". Kui te sellest kinni peate, on tore. Huvitav lugeda, mida väliseestlased mõtlevad ja teevad. Nii näiteks olin Metsaülikoolist juba kuulnud, aga polnud lähemat ettekujutust. K. Keele poolest on Aja Kiri palju parem kui *Vaba Eestlane*, ka *Mana* pole nii hea. Lühidus ja pildimaterjal lisavad samuti väärtust.

A. H., Tallinn

Huvitav ja värske uus üritus *Mana* kõrval. Tehke aga edasi — veel paremini!

H. T., Tallinn

Täna väga vähemalt Teie hea tahte eest selgitada kirjutise avaldamisest loobumise motiive. ... Kas ei oleks parem kahtlustuste sõelumine avalikkuses, nii et lugejail oleks võimalik ise otsustada? Kas ei edenda sellest loobumine ühekülgsede kahtlustuste õigustamist ja sellega demokraatliku sõnavabaduse mahasurumist?

K. I., Rensselaer, N.Y.

Mulle meeldib see, et Aja Kiri ei karda arvustamist.

O. P., Toronto

Ülemaailmseid Eesti Päevi on kergem edukalt korraldada kui, ütleme, Artur Alliksaare luuleõhtut. Sest esimesel juhul kerkib korraldajaile vabatahtlikke kaasaaitajaid ja kaaskorraldajaid igast maailma nurgast juba romantilistel põhjustel. ... Teisel puhul aga seisab korraldaja üksi, teadmata kas õnnestub salgakest uudishimulikke koosolekuruumi meelitada.

V. V., Austraalia

AJA KIRJALT oodatakse kõrgemat taset. Kuid üheks meie alguses üles seatud eesmärkidest oli ka eestluse olukorra tõetruu peegeldamine. Tegevtoimetaja silmis on need kaks asja väikeses vastuolus. Umbes nii: kui soovime kõrgetasemelist AJA KIRJA, siis tuleb lihtsalt oodata, kuni on kogunenud küllalt nõudeid rahuldavaid artikleid. Ent siis saame hoopis MANA, mis ilmub ebareeglipäraselt.

Kui seada aga sihiks korrapäraselt ilmuv sidevahend, ei paista meie praegune olukord võimaldavat „kõrge taseme“ säilitamist. Meid on arvuliselt liig vähe selleks et käigus pidada mitut ühtlaselt kõrge tasemega ajakirja.

Üks väljapääsutee võiks olla mujal ilmunud huvitavate artiklite kasutamine. *Meie Elu* loetakse ju vaevalt mujal kui Kanadas, *Eesti Päevalehte* vähe väljaspool Rootsit. Nendest väljavõtteid tuues saaksime midagi *Reader's Digesti* taolist.

Kuid pole puudunud ka need lugejad, kes arvavad, et AK peegeldabki just senisel kujul meie Välis-Eesti tegelikkust. Niisugused me oleme — kesised tasemelt.

Arvamisi-soove on mitmesuguseid. Kas pole aga kõige tähtsam, et dialoog sellel teemal jätkuks? Eks soovi ju iga publikatsiooni vastava kultuuri taset tõsta, midagi positiivselt hinnatavat pakkuda. Küsimusele ei leidu aga kõikjal ja alati kehvat universaalvastust, seda tuleb otsida.

Sõnavabaduse piiramine ei seisa küll kuidagi AK kavas. Peale taseme ootame kaastöödelt, et nad huvitaksid suuremat osa lugejaskonnast ega oleks juba mujal avaldatud (erandiks oleksid äsjanimetatud teiste lehtede artiklid). Nii et kui mõne kaastöölise read ei ilmu, palume toimetust mitte kahtlustada sõnavabaduse piiramises: seda me teha ei kavatse. Peamiseks kriteeriumiks jääb ikkagi kaastöö kvaliteet ja aktuaalsus.

Hea meelega kviteerime hinnanguid senise tegevuse kohta, mida on saabunud ka kodumaalt. Ka *Kodumaa* kinnitab nr. 4 kättesaamist, kuid kommentaarita. Toimetus ootab huviga seisukohavõtte esimese aastakäigu kui terviku kohta.

Esimese aasta sõpradele: suur aitäh ja head uut aastat!

Walter
Rand

Poconos ja mü-s (1976) kasvama hakanud mõtte idu ilmus laiemale nähtavusele AK nr. 5-es. Ühtun AK-ga, et mõte pole midagi täiesti uut, kuna eestlusest on räägitud ja kirjutatud palju. Siiski on sellele vaja jatku. Tulevik toob meile uusi olukordi ja probleeme, kus ei jatku vanast tarkusest ja mineviku eeskujudest.

Jatku eestluse filosoofiale tuleks kindlasti igal juhul, kuid aeglaselt ja katkendlikult, seoses juhuslikena näivate või ootamatult kulgevate sündmustega eesti ja maailma ühiskonnas, mis paratamatult panevad mõnda inimest mõtlema. Miks mitte teha seda aga varakult, tahtlikult ja keskendatult, kui leidub huvi?

Esialgu pole oluline, kas on koordineerivaks märksõnaks „estoloogia“ või mõni muu sõnasümbol, sest puudub veel selgus sellest, milleks see mõiste kord kujuneb. Oluline on aga püüda seda selgust luua, isegi kui see ei toimuks AK-s, vaid kusagil mujal. Jah, oleks isegi parem, kui see toimuks mitmetes trükistes ja paikades, sest eestluse ideestik peaks arenema laiemal alusel. AK on teinud algatuse ja miks mitte kasutada seda foorumit kohe nüüd?

Ei tuleks pettuda, kui ei tule kiireid ja kõikehaaravaid vastuseid ja lahendusi. Probleemistik on lai ja mitmekesine. Tõenäoliselt võib ennem loota mitmeid valikuid pakkuvate vastuste süsteeme kui unitaarseid ainulahendusi. Alul tuleks taotleda olulisemate probleemide defineerimist ja lähtealuste määritlemist, mis soodustaks mõttevahetuse koordinatsiooni. Näitena esitan allpool isiklikke eelistusi kui ühte võimalikku raamistikku lähtekohtade valikus.

- 1) Tähelepanu suunata esijoonel olevikule ja tulevikule. Mineviku väärtuste avastamise ja ümberhindamise juurde on huvitavam tagasi minna siis, kui on uusi kriteeriume, mille alusel vana- des väärtustes võib avastada värskeid aspekte. Kui leidub püsivaid tõdesid ja väärtusi eestluse määritlemiseks, siis tulevad need uues raamistikus seda veenvamalt esile.

Minevikku tunda on muidugi väga oluline ja vajalik. Sel alal on meil juba paljugi väärtuslikku tehtud ja öeldud. Vanade ideedega tegelemine mineviku kriteeriumide alusel aitab meid aga elus hoida ka vanu konflikte ja võib panna meid takerduma minevikku.

- 2) Taotlegem globaalset haaret. Eestlased on kujunenud ülemaailmse levikuga rahvastikuks, kes nüüd igal pool asub teiste kultuuride ja poliitiliste süsteemide poolt määritletud keskondades. Tulemusena oleme kujunenud ka ise mitmekesisemateks kui kunagi varem: majanduslikult, hariduselt, keeleoskustelt, maailmavaateliselt ja mitmetel muudel viisidel. Seda reaalsust ei saa meie eitada ega kõrvale jätta oma uute ideestikkude kujundamisel.

Rahvad, kes on koos peamiselt omal maal peremeestena, võivad kalduda end sulgema välismõjudele, tundma end ainulaadsetena ja teistest ehk ülegi, ning arendama endi ühtlast, endasse sulgunud omapära kui rahvuslikku väärtust. Kui ka vaadatakse välismaailma, märgatakse seal esijoones suuri rahvaid, keda kardetakse või kellelt otsitakse poolehoidu. Matkitakse siis ka nende kultuure ja nii on meil anglofiile, russofiile ja teisi „-fiile”. Praegu on meie perspektiivid palju laiemad ja märkame ka paljusid arvuliselt meiega võrdseid rahvaid, kellega meil võib olla sarnaseid probleeme ning kellelt on ehk midagi õppidagi. Seisame raske ülesande ees: luua kude oma rahvale, mis oleks ühendav ja loovalt edasiviiv meile esmakordsetes rahvusvahelistes olukordades. Selles ei ole suurrahvastest meile eeskuju.

- 3) Arvestagem tõdesid, mis pärinevad teaduste valdkondadest. Seal leidub palju, mis on kehtiv indiviidi, rahvaste ja kogu ühiskonna kohta, ka emotsioone ja väärtushinnanguid haarates. Tavaks on rahvustesse puutuvaid väärtusmõisteid tuletada mineviku eeskujudest või ideoloogilistest alustest (usulised, poliitilised jne). Eelistagem neid tõdesid ja väärtusi, millele tuge leidub ka objektiivsest teaduslikust vaatevinklist.

Esitatud kolme lähtekohta olen püüdnud varem rakendada seose diversiteedi, natsionalismi ja futurismi („tulevikuteaduse”) küsimustega. Mida olen seni avaldanud või millest rääkinud nende teemade kohta, puudutab mõndagi, mida võiks lugeda estoloogia valdkonda kuuluvaks. Võimatu oleks sellest siin kokkuvõtet teha. Olulisemad mõtted on seotud kultuuri-natsionalismi ja rahvuste struktuuride küsimustega. Loodan, et need teemad leiavad puudutamist, kui estoloogia „võtab tuld”.

Toimetuse järelmärkus vt. lk. 32.

Heino
Susi

Möödunud kevad ja suvi olid paljudele meist õige tegevusrohked. AABS'i konverents, ESTO, Pocono, Metsaülikool. Kui küsida, mis sest kõigest kasu on olnud, siis võib kuulda mitut moodi vastuseid. Näiteks: oleme edendanud Balti kultuuri, oleme täitnud oma rahvuslikku kohustust eestluse viljelemisel; oleme näidanud teistele rahvastele, kui kanged me oleme. Või niimoodi: oli tore olla! Oli tore organiseerida ja tegutseda. Oli tore sõpradega koos viibida.

Kuna olen omajagu vastutavamitme pealekasvava jõpmpsiika eest, tekib paratamatult mõte: kuidas on lood, kui nemad kord valmis on tegutsema? Vastus näib paratamatult olevat niisugune: asjal saab edu olla vaid siis, kui ka nendel on meie hulgas (s.t. eestlaste hulgas!) „tore olla“. Vaid siis on loota edu. Ja rohkemgi: ainult siis on asjal mõtet.

Jätkem hetkeks kõrvale küsimus „milleks?“ (kuigi ka see on väga oluline) ja küsigem sedapuhku „kuidas?“ Metsaülikool on näidanud kätte ühe viisi, kuidas kaasa tõmmata (ja vahel paraku isegi „päästa“) neid, kes ühte- või teistpidi on jõudnud jõudnud täisea piirile ilma oma päritolurahvuse sugemeid kaot kaotamata ja keelest täiesti võõrdumata. Püsima jääb aga küsimus, kuidas poisse-plikasid niikaugele viia, et täisea piiril oleks veel, mida oma päritolurahvusest omaks pidada.

Suurtes eestlaste keskustes elunejatele võib vastus näida lihtne: gaidi-skavid, täienduskoolid ja kõik need teised sinatsed eesti üritused... Kuigi niisugune vastus näib ühekülgne ka keskustes asujate suus, jätkem nad seekord rahule ja küsigem, kuidas on lood nendega – tõenäoliselt enamusega – kes elavad enam või vähem omaette? Kuidas jõuab Juku sääl niikaugele, et tast täisea piiril saab Juhan ja mitte John?

Paratamatu vastus kõlab: vaid siis, kui vanemad teda oskavad sinnamaale juhtida. Sest oma pere liikmed on neis oludes ainsaks eestipoolseks kontaktiks. Ning vanemad saavad seda teha vaid siis, kui mudilastel tekib arusaamine, et eestlastega on „tore olla“. Siis on ka eesti keel tore!

Kui ainsaiks eestlasteks kättesaadavas kauguses on isa ja ema, siis olgu nendega „tore olla“ eestikeelses keskkonnas. (Eest-

luse viljelemine kui *kohustus* tähendab täie aruga lapsele veelgi vähem kui pestud aju dega täiskasvanule.) Laste elu "to-redaks tegemine" on suur nõue, aga näib, et pole pääsu. Ja kui läheb viltu, pole kellelegi teha etteheiteid päale ise enese.

Kui edasi puurida, peaks ju veelgi pärima: kuidas kasvatada Jukut nii, et tal oleks oma eestikeelsete vanematega tore olla? Näib, et sellele küsimusele peab vastuse leidma iga vanem ise. Universaalrohtu pole. Vaid niipäälju näib ilmne: kui endal puudub millegi vastu armastus ja lugupidamine, ei saa seda ka kellelegi teisele edasi anda. Kui puudub loomulik tahe ja huvi, ei saa asjast asja, sest pelgast kohusetundest on vähe.

Ilmne on ka see, et kui katkeb side vanemate (antud juhul ai ainukesed tuntud eestlased!) ja võsude vahel, pole võimalik enam midagi saavutada. Välja arvatud erakorralised "ärkamis-elamused", mille peale ei saa lootma jääda. Side tikub katkema sageli just nooruki teismelises eas, kui ta on välismõjude vastu eriti tundlik.

Nagu näha, pole lihtne pakkuda täpseid näpunäiteid, kui see üldse võimalik on. Sest olulisimaks teguriks on huvi ja armastus nii oma laste kui oma ürgkodu vastu. Kui seda pole, pole midagi parata. Aga pole siis põhjust ka takkajärgi joriseamiseks. Ning see näib kehtivat nii nende suhtes, kes oma pead ulgumail elavad, kui ka nende kohta, kellel eestlaste keskused käe-jala juures.

Urve
Karuks

TERASEST VALGET RISTIKHEINA

valge valge valge ristikhein
üks raag kolm lehte
isa poeg ja püha vaim

Jaan Kaplinski

Sul on maa
Mul on muinasmaa

Maast saab maaki
ja maagist rauda
ja rauast terast

terasest – valget ristikheina

Muinasmaast – muinasjutte
maagiat ja narritutte
kuldvillaku kerast

ja vahel – sünteetilist leina

KURI UNI EHK ENNEMUINE

Väntas leina leierkasti
üks vanake jalutu ja mullasuine.
Hull kaadervärk krigises-krägises,
ätt vaevukuuldavalt ägises:

– kord olin Vanemuine.

JA MÖTTEKRIIPSUD PÄRIB KASETOHT

Kui hea on tunda
et va süda ikka pumpab verd,
et hingeõhk saab uduauruks klaasil,
et värvikilde kukub silmaklaasi,
et ajumõrd veel traalib mõttemerd.

Kui hea on näha,
et veel ikka heidan varju
ja vahel suudleks enda jälgi liiva.
Ei kirugi, et miks mul jalad, mõnel tiivad
ei ihka suhu tokerjamaid tähemarju.

Kui hea on teada,
et kui tüdin-tülpin sellest,
mul mullarüpes varutud on koht,
kus kõik täi-tähtis niriseb mu meelest
ning mõttekriipsud pärib kasetoht.

Heino
Jõe

Tänavune „Eesti vabadusvõitluse” hooaeg Torontos on alanud. Avang toimus üldjoontes järgmiselt:

Paarikümmeline ekskursioon Eestist külastas Ameerika mandrit, muuhulgas ka Torontot. Grupi kohalekutsujaks oli Kanada-Nõuk. Liidu Sõprusühing, liikmeiks oli mitmesuguste kutsealade esindajaid. Nende seas oli ka muusika- ja teatri-inimesi, kellele mõned kohalikud eestlased korraldasid esinemisvõimaluse, et nautida kodumaist külakosti ilma sõprusühingu tegevusse sekkumata. Kontserdile tuli sadakond muusika- ja teatrihuvislist.

See talitusviis ei meeldinud ühele teisele eestlaste grupile, kelle huvialaks muusika ja teatri asemel on kaasinimeste nuhtlemine. Ajakirjanduse ja organisatsioonide abiga püüavad need „nuhtlejad” üles keerata poliitilist hüsterikat „suhtlejate” vastu. Ja seda nimetatakse Kanadas juba üle kümne aasta „Eesti vabadusvõitluseks”.

Poliitilist motiivi ei ole tegelikult kummalgi poolel. Suhtlejaid ei huvita kommunistlik maailmavaade ega nõukogude võim, veel vähem Eesti huvide kahjustamine. Kultuurisidemetes eestluse emamaaga näevad nad olulise tähtsusega tegurit meie edasi eksisteerimiseks elujõulise rahvusgrupina võõrsil. Et see on tõesti elulise tähtsusega küsimus, seda õpetab meile paljude teiste, meist vanemate pagulasgruppide saatus.

Nuhtlejad rõhutavad igal võimalikul juhul oma *poliitilist* hoiakut. „Vabadusvõitlejateks” on neid siiski raske pidada, kuna neil puuduvad põhilised arusaamised *vabaduse* printsiipidest ja vägivald on üks hinnatud tegevusvõtteid. Mängitakse mingit „keelan-käsen-poon-ja-lasen” ajajärku, milleks tegelikult pole eeldusi, ja kujutletakse endid rahvajuhtide ning võimumeestena.

Eesti rahva kui terviku seisukohast on kogu see mäng üks kurb lugu. Suhtlejad ei karda nuhtlejaid, vaid jätkavad vanas vaimus. Nende hoiak ei muuda üldist olukorda ei Eestis ega eesti ühiskonnas välismaal, kuid süvendab eestlaste ühtekuuluvustunnet. Nuhtlejad ei saavuta samuti mingit nähtavat muudatust: nende hüsterika ei vabasta Eestit ega ühenda väliseestlasi. Küll aga ähvardab see süvendada lõhet Kodu- ja Välis-Eesti vahel.

Alfred Kurlents Sumeriit ei ole mitte nagu polioentsefaliit, mis on peaaegu hallolluse põletik; ta pole üldse haigus tavalises mõttes, olgugi et on nakkav ning avaldub võimetuses tunnetada nähtusi nende muutuvates seostes, tabada üldist üksiku kaudu ja eraldada olulist ebaolulisest. Sumeriit avaldus omal ajal Eestis ja siis eriti silmapaistvalt paguluses *Sumeri kui eestlaste muistse kodumaa ülistamises* ja rahvusliku uhkuse ehtimises võõraste sulgedega.

Jüri Härmatare raamatut *Sumeri kilde* (Toronto 1976:200, autori kirjastus) on kujunduse ja illustratsioonide tõttu meeldiv kätte võtta, mis on kunstnik J. Saarniidu teene. Oma magistrikraadi rõhutav autor (seda kraadi pole kombeks siin maal rõhutada) pakub lugejale muistse Mesopotaamia rahvaste ajalugu põimituna oma reisimuljetega ja muu piibujutuga, nagu türgi veinist ja sepikust, plastikast topside tähtsusest tuleviku arheoloogidele ja teiste rahvaste alavääristamisest – laisad türklased heinaajal, ingliskeelsed maad, kus *teenitakse massi kuvisi rohkem kui erialasid* jne.

Sumer on aga pailaps – ainuüksi ülistamist Sumerile ja sumerlastele. Samuel N. Kramerit raamatu *History Begins at Sumer* lehekülgedelt refereerib ta „esimesi” inimkonna ajaloos, mis pärinevad Sumerist, lisades neile omalt poolt uusi „avastusi”, nagu kirikutorni, *mille ehitamine on kandunud meie aega*, kuigi sumeri astmelisel templitornil (tsikuraat) pole sugulust läänekultuuri sakraalarhitektuuri tornidega.

Ka koolide tekkimist sumeri templite juurde peab ta tänini püsinud kombeks, lisades: *näeme seda veel praegugi kõikide katoliku kirikute juures* (42). Praegune ametiühingute liikumine olevat ka Sumeri oma jätk, isegi piima joomine olevat sumerlastelt: *Piima joodi peamiselt hommikuti, milline komme ka tänapäevasse on kandunud* (43). J.H. on avastanud, et toonekurg esineb tänapäeva Lähis-Idas, kuigi iga laulu lõõritav eesti laps teab, et „teele, teele, kurekesed” lendavad sinna „kus Egipti maa”. Ainus asi, milles Härmatare oma teadmatust tunnistab, on see, *kas kurg oma lendudel ka Sumeris lastetoomisega oli koormatud*. Autor kiidab naisõiguslust Sumeris ja järeldab: *On tarvis olnud neli tuhat aastat, et naised jälle Sumeri tasemele tagasi tuua*.

Et Sumeris valitses orjapidamine, orja hind oli eesli omast odavam ja majahärral sigis orjataridega sohilapsi (*Lipit-Ish-tari seadustik*, 25,27), sellest Härmatare vaikib, nagu sellestki, et Sumerist said alguse esimesed lõbumajad templite lõbutüdrukute näol.

Härmatarele teeb rõõmu, et sumeri keele kõrval ainult eesti ja soome keel ei tee vahet mees- ja naissoo vahel, sest *selline vahetegemine on peale Sumeri langust maksnud naissoole vabaduse kuni tänapäevani ja püsib edasi paljudes mahajäänud maades* (122). Geenus ehk vahetegemine mees- ja naissoo vahel puudub muide ka eskimo keeles. Kas eskimo naine on sellepärast vabam, iseteadvam ja arenenum kui ameeriklanna?

Need näited tunduvad peaaegu naljana, kuid Jüri Härmatarel, juristil Tartu Ülikooli haridusega ja end. Viljandi maavalitsuse sekretäril, on tõsi taga, sest ta on võtnud omale ülesandeks *esmakordselt eesti keeles käsitleda Sumeri küsimust* (11). Kuna ta raamat kannab pühendust *Eesti Üliõpilaste Seltsile, oma vaimsele isale* (mis teose taseme järgi otsustades pole mitte komplimendiks *vaimsele isale*), siis nõuab väide „esmakordselt“ korrigeerimist.

Ammu enne Härmatare sündi oli hoopis üks teine EÜS-i vilistlane, dr. Karl August Hermann (kelle sünnist möödus tänavu 125 aastat) see, kes andis välja raamatukese *Sumeri-akkadlased* (1896). Selle raamatukese mõjul sai 65 a. hiljem Jüri Vaimel Torontos (jällegi EÜS-i vilistlane), hariduselt rohuteadlane, hakkama kahe raamatuga: *The Origin of the Maa Rahvas or Estonians* (1958) ja *Maa rahva või eestlaste päritolu* (1972).

See ei tähenda, et kõik minevikus unelejad EÜS-ist pärineksid; selletaolisi raamatuid on Eestis ilmunud aja jooksul tosina ümber. Nad on saanud kõik hävitava otsuse meie ülikooli vastavate alade eriteadlastelt. Kanadas on aga *sumeriidi* patsilluse levitajail vabad käed, eriti kui mõni eesti ajalehtedest neile oma veerud avab.

Tartu Ülikooli eesti keele professor Andrus Saareste (ka EÜS-i perest) võttis pikemalt sõna Vaimeli puhul *Meie Elus* (15.8.56), püüdes talle selgitada võrdleva keeleteaduse aluseid ning et

keeleajaloolisi võrdlusi teostada võhikuil eri keelte sõnade nüüdsete n.ö. latvvormide põhjal on kardetav ja petlik. Väga sarnanevad sõnad võivad ajaloolisel jälgimisel osutuda algupä-ralt täiesti erinevaks. Vaimeli seletuse, et nimi *sumerlased* tuleb eesti sõnast *suomerelased* (*suo* = *soo*), kummutab ta keeleajalooliselt: sõna *soo* kõlas umbes 3500 a. tagasi nagu *songo* ja sõna *meri* on laen balti keeltest 500 a. e.Kr. Põhja-Euroopa sisemaal asuvad soome-ugri hõimud ei vajanudki seda sõna: neile piisas mõistetest *jõgi*, *järv* ja *suur vesi*.

Aga mida vastas rohuteadlane keeleteadlasele? *Meie Elus* 12.9.56 kirjutab ta, et avastusteks ja leiutusteks pole diplomeid tarvis, sest ühelegi asjast huvitatule ei ole keeleteadus mingi mustkunst, kuid eesti keeleteadlastele küll. Näidaku hr. (!) Saareste dokumentaalselt oma väite põhjendatust: *Kui dokumente ei ole, siis on see songo ainult oletus, mis teaduses ei maksa midagi*. Polnud mõtet seesuguse kinnisidee-mehega vaidlust jätkata.

Oma *Sumeri kildudes* tallab Jüri Härmatare sama rada. Temalegi on *Uraali pärimusteooria* algusest peale seisnud savijalgadel... selline vildak teooria rajati eelmisel sajandil, mil puudus *arkeoloogia* (12). Mis näitab, et ta pole isegi vaevunud selle „pärimusteooriaga“ (pärimus = traditsioon) tutvuma ja fenno-ugristide uurimused ning rahvusvahelised kongressid on temale tundmatu ala. Milleks oma pead vaevata, kui saab lihtsamini! Härmatare algab küll arheoloogiaga, kuid see on ainult hüppe-lauaks. Ta läheb kohe üle kiilkirjade transkriptsiooni kõrvu-tamisele tänapäeva eesti keele sõnadega.

Härmatare väitlusvigu võib kokku võtta järgnevalt:

- 1) 5 000 aastat tagasi polnud ei eestlasi ega eesti keelt. Olid soomeugri hõimud laialipillatuna päratul maa-alal ja nende keelest oleks J.H. vaevalt arugi saanud.

(Lõpp järgmises numbris)

Eda
Sepp

Tänavune talvekuu kujunes Toronto eestlastele erakordseks kunstikuuks. Erindale College'i avaras, moodsas erisaalis algas 3. nov. Osvald Timmase akvarellinäitus, ja juba kolm päeva hiljem oli kunstihuvilistel võimalus osa võtta Endel Kõksi maalinäituse avamisest Estée Gallery intiimses miljöös. Nii Kõks kui Timmas kuuluvad vaieldamatult Välis-Eesti kunstnike paremikku: äsjamainit näitused tõestasid seda veelkord.

Juba „Pallase“ päevil paljutõotavast kunstnikekolmikust Kits-Kõks-Mikko on Kõks see, kes on paremini täitnud tema peale asetatud lootused, ja seda just peale välismaale asumist, eriti oma 50-ndate aastate lõpul ja 60-ndatel valminud abstraktsete õlimaalide ning guaššidega.

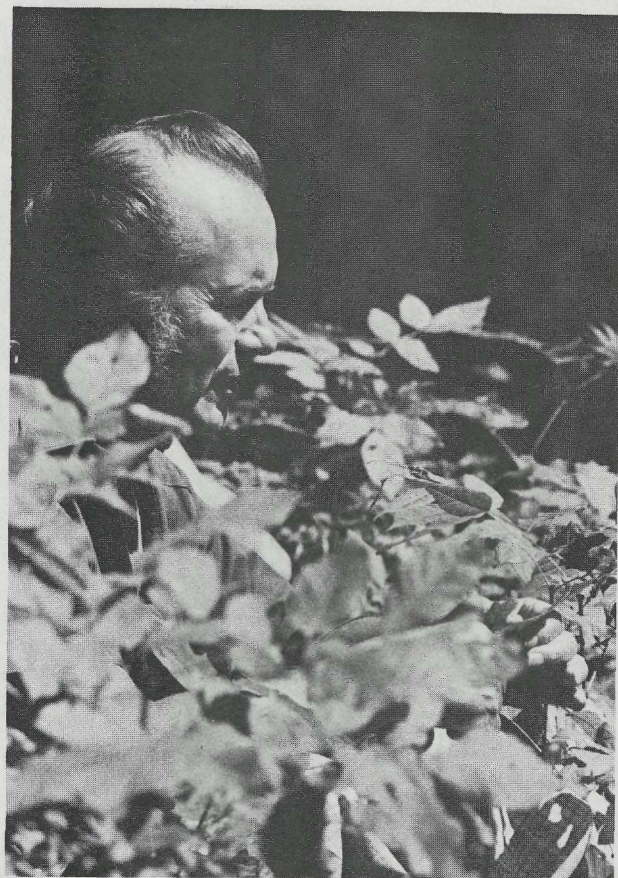
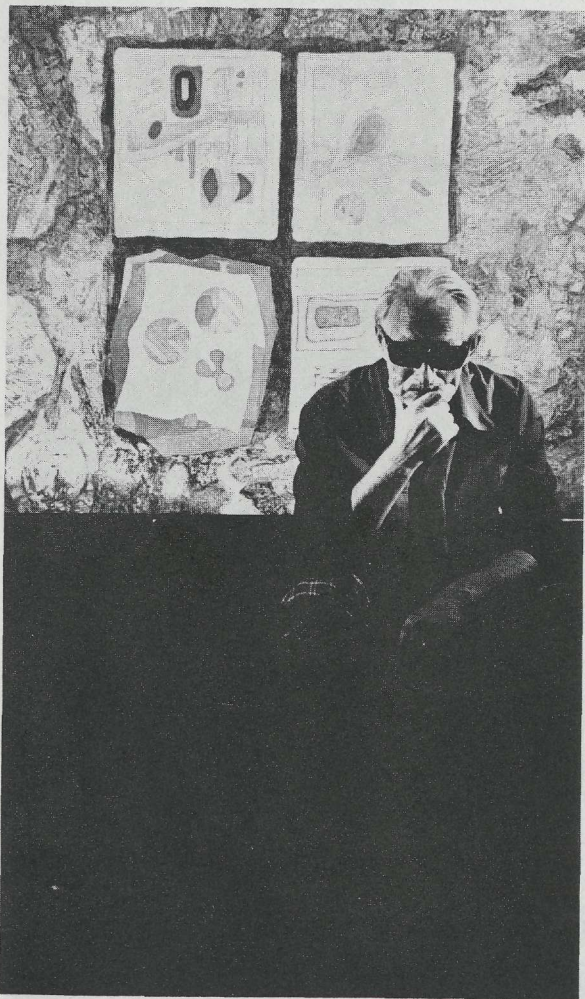
Kõnesolev näitus tõestas, et Kõks seisab ka praegu oma loomingu tippjärgus: 1976.a. valminud suuremõtmeline õlimaal *Roheline rõngas* kuulus tööde paremikku näitusel, mis jättis hea ja tervikliku üldmulje. Kõik tööd olid kõkslikult mõtte- tihedad ja meisterlikult üles ehitet. Kunstniku erakordselt tundlikust värvimeelest tunnistavad nüansirikkad, plahvatavalt intensiivsed värvipinnad, millede omavaheline tasakaal määrabki suure osas maalide kompositsioonilise lahenduse. Kõks on praegu suurim eesti värvimeister.

Akvarelli alal ei ole eesti kunstnike hulgas veel olnud Timmasega võrreldavat. Senise akvarelltehnika piiride laiendajana on Timmas ka rahvusvahelisel tasemel silmapaistev kuju.

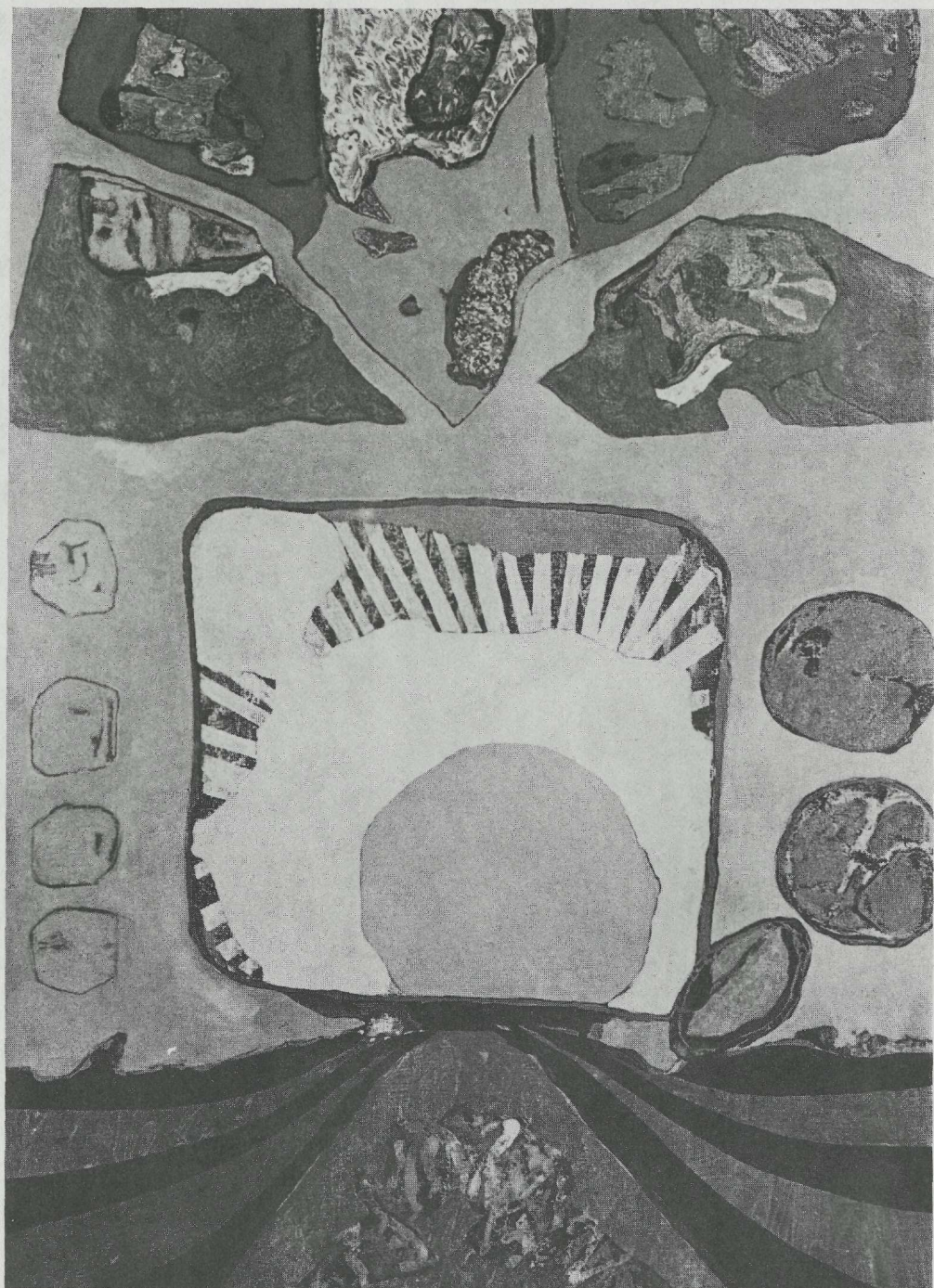
Tänavuse näituse üldteema *Maa toim* osutab kunstniku tagasi- pöördumisele mikrostruktuuride juurde, mille tagapõhjaks on omapärane algelementide (maa, vesi, õhk, tuli) tunnetamine.

Möödunud aastal esitas Timmas näituse tundra-sarjast Lapimaal kogutud muljete põhjal. Neid kaht näitust võrreldes ja nende üle järele mõeldes näib tänavune terviklikum ja — timmaslikum. Sellepärast tahaks loota, et Timmase taassüvenemine maamulla kihistustesse, vee voolamistesse, maapõue saladustesse ja moodustustesse jätkuks ka tulevikus, tuues uusi avastusi ja lahendusi.

Näitustele lisaks saime kuulda kaks ülihuvitavat avalikku loengut kodumaa keskaegse arhitektuuri ajaloost ja olemusest. Nende eest võlgname tänu kodumaalt eraviisiliselt Torontot külastanud kunstiajaloolasele Villem Raamile, kelle sealne tegevus (keskaegsete ehituste restaureerimine) lubas tal oma ainest kõnelda erakordse asjatundlikkusega.

(Urmas Wompa fotod)

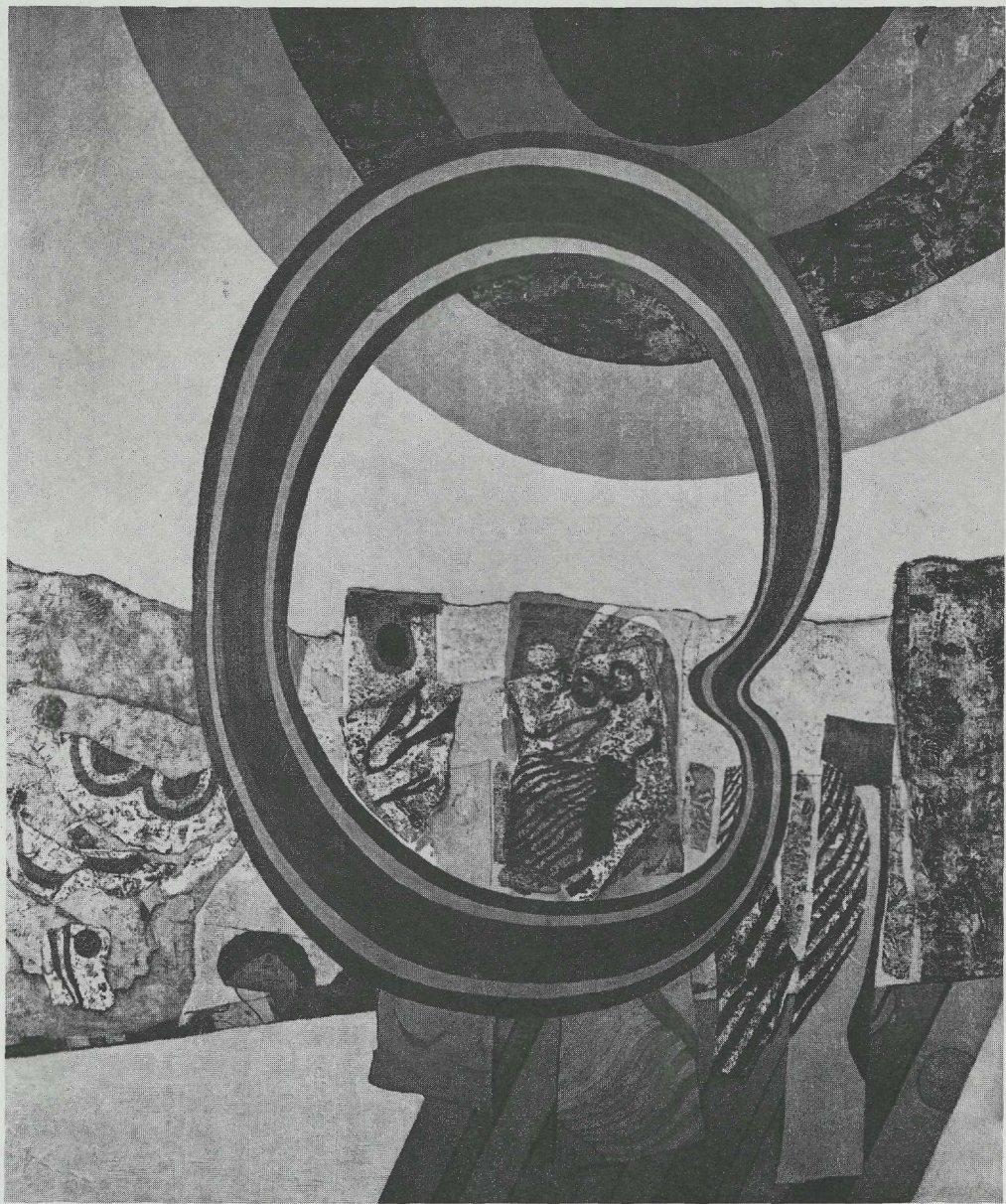
Endel Kõks

The Midsummer Night Sun

Osvold Timmas

Earth Crust 3 (1976)

Endel Kõks

The Green Circle (1976)

Telefoni-intervjuu MANA toimetaja Hellar Grabbiga 2.11.1976.

MANast pole juba kaks aastat kuulda olnud...

See pole õige: viimane number (41) ilmus üks aasta ja neli kuud tagasi. Järgmine on ka juba ammugi laotud.

Nii et number 42 ilmub veel enne uut aastat?

Jah, seda ma loodan küll kindlasti.

Numbrite vaheajad on siiski pikad, millest see tuleb?

Peamiseks raskuseks on trükibaasi küsimus. Katsetasin ameerika trükikalitega, aga neil ei ole muidugi eesti keelt valdavalt ladujat. Parandusi tuleb palju ja MANA tiraaž ei ole ju nii suur, et see töö neid eriti huvitaks. Pöördusin siis järgmise numbriga Toronto eesti trükikotta tagasi. Kuid sellega oleme vana takistuse juures tagasi: kaugus. Mina asun ju Virginias. Nii venib trükkimine tahes-tahtmata pikale. Kui meil rohkem raha oleks, saaksin ka siinsetes ameerika trükikodades üsna ruttu töö tehtud, paar-kolm kuud numbri kohta.

Kas tellijate arv teeb muret?

Seda just mitte. Vanemaid on muidugi surma teel välja langenud, aga nooremaid on ka juurde tulnud. Üks takistus on küll väga aeglane reaktsioon järjekordse numbri kättesaamisel. Tore oleks, kui numbri hind saadetak *kohe* tulema – või et mingi-sugunegi vastus tuleks.

Kas lubaks kaastöö hulk sagedamat ilmumist?

Lubaks küll. Mul ongi päris mitu käsikirja järke ootamas. Pole aga kerge saada arvustusi n.ö. tellimise peale, sest selleks suutelistel inimestel on leivatöö kõrvalt vähe aega niisugust kohustust enese peale võtta.

Kas see tegur takistab peamiselt tihedamat ilmumist?

Seda siiski mitte. Kui saaksin trükkida lähedalasuvas trüki-kojas, tuleks MANA õige tihti. Aga takistuseks on banaalne rahaküsimus. Kui tellimisrahad tuleksid aegsasti, kui oleks toetajaid, siis saaks palju rohkem ära teha!

AJA KIRJA poolt parimad soovid – ja jõudu tööle!

Tõnu
Onu

Lapsed armastavad pildiraamatuid. Kahjuks on meil neid väljaspool kodumaad väga väike valik: värviliste piltide trükkimine läheb aina kallimaks, ostjaid jääb aastast aastasse vähemaks.

Pildiraamatute vähesusel on veel üks halb tagajärg: lapsed näevad mängusõprade uhkeid raamatuid — ja lihtsalt nõuavad samasuguseid. Või lihtsalt võtavad ilma vanematelt küsimata.

Vist keegi ei kahtle, et „pildiraamatu-eas“ saadud muljed pole ebatähtsad. Vastupidi: nad moodustavad selle põhja, mille alusel laps hiljem otsustab, kas ta tahab olla eestlane. Seega on väga tähtis, et pakume lastele häid eestikeelseid (ja muidugi ka eestiainelisi) pildiraamatuid.

Nüüd juhtub nii, et eesti keeles on olemas tähelepanuväärt hea valik (nii kujunduse kui ka sisu poolest) väikelastele määratud raamatuid. Kuid Ameerika mandri eestlased leiavad, et neil on üks hirmus viga: nad on tehtud Eestis! On neid, kes valvavad selle järele, et Toronto Eesti Majas ei müüdaks kodumaal trükitud raamatuid.

Mina arvan, et see on välis-eestluse säilumise seisukohast kahjulik hoiak. Sellega sunnivad need isikud, kes ei lase häid lasteraamatuid tarvitada, meie lapsi haarama ingliskeelsete raamatute järele, tõugates neid überrahvustumise suunas.

Väidetakse, et kodumaal trükitud raamatud olevat „kommunistlik propaganda“. Aga see lihtsalt ei pea paika väga paljude lasteraamatute puhul, mida ise tunnen. Näidaku mulle keegi, kus on see „kommunistlik propaganda“ Ernst Enno suurepäraselt illustreeritud lastelaulude-raamatus või Ellen Niidu *Kivikuningas*. Kas poleks palju mõistlikum, kui meie kooli-inimesed teeksid valiku, mis on koser Välis-Eesti laste jaoks, ja võtaksid nad müügile? Või kardetakse valiku tegemise vaeva rohkem kui oma laste überrahvustumist?

Huvitaval komebel Rootsi eestlased seda probleemi ei tunne. Kodumaal kirjastatud raamatud on *Välis-Eesti* raamatukaupluses müügil — ja kaugeltki mitte üksi lasteraamatud. Tsensuurist ei räägi keegi. Küsin: kas Rootsi eestlased on halvemad kui Ühendriikide või Kanada omad? Või on nad hoopis arukamad? Tehkem õiged järeldused, enne kui on hilja.

Telefoni-intervjuu Taavo Virkhausiga 4.11.1976.

Kas lugesid viimase AK muusika-arvustusi ESTO kohta?

Lugesin huviga. Otseselt mul midagi nende kohta öelda ei ole, sest minu arust on kõik kriitikad isiklikud arvamised, milles ei ole mingit „õiget“ või „vale“-arvamist. Niisuguse suursündmuse rakendamise kohta võiks ehk midagi lisada. Muusikakomitee esimesel koosolekul ütlesin kõikidele, et oleme nagu vahekohtunikud jalgpallimängus. Kõik meie otsused on *judgement call*, mis tähendab, et nad ei ole mitte õiged või valed, vaid parimad, mis meie arvates teha saame. Ja nagu vahekohtunikud saame ühelt või teiselt poolt ikka pihta, ükskõik mis otsused me ka teeme.

Mis põhimõttele toimus heliloojate ja -tööde valik?

Kuigi need olid *ülemaailmsed* Eesti Päevad, ei olnud meil võimalik *tervet eesti kultuuri* pakkuda, *malik tervet eesti muusika-kultuuri* pakkuda, s.t. kõiki meie parimaid heliloojaid, tõlgitsejaid ja dirigente. See oleks välja kukkunud nagu Nõukogude paviljon EXPO 67 ajal, kuhu küllap alaväärtustundest aetuna oli püütud välja panna kogu tööstustoodang ühe katuse alla. Ameerika paviljonis ei olnud ühtki autot või jääkappi, sest nende olemasolus ei kahtle keegi. Meie arust olid 1972.a. Eesti Päevadel teatud programmid liiga pikad, proovisime sedakorda anda paraja pikkusega kontserte – muusika *nautimiseks*, mitte *näituseks* meie muusika-kultuurist. Kui mõned heliloojad ja interpreedid välja jäid, oli see jälle *judgement call*.

See kehtis siis küllap ka Laulupeo kohta?

Selle kava oli väga sügavasti läbi mõeldud. Püüdsime esitada ühe terviku nii sõnade kui ka muusika poolest. Laulupidu algas sõnadega *Kui mina hakkam laulemaie* ja lõppes kinnitusega: *meie iial ei kao*. Vahelugemised *Kalevipojast* kõnelesid samuti vana ja uue ühendusest ja näitasid, kuidas meie tänapäeva rõõmudmured leiduvad juba eeposes. Muusika-aspektis oli vanameistrite kõrvale seatud pagulasheliloojaid samas ühenduses: *Ei saa mitte vaiki olla* (Härma) – *Ei kesta igavesti vägivald* (Mandre). Nii et laulupeo kava oli äärmiselt täpselt ja hoolikalt kokku

pandud. Kas ta niisugusena õnnestus, on hoopis teine küsimus ja jääb iga kuulaja otsustada. Igal juhul on mul hea meel, et inimesed kirjutavad ja arutavad neid asju; see tähendab, et huvi selle vastu on olemas.

Toimetuse märkus: T.V. on puudutanud veel mõningaid aspekte ajalehtedes (vt. VE 9.11.76:2, VES 11.11.76:2, EPL 24.11.76:7)

Nimi „ESTO“

Edgar
V. Saks

Sõna *Esto* on pagulaspõlves lööksõnaks, eriti noorema generatsiooni suus. Ta on kasutusel laulukooride, tantsurühmade ja masskokkutulekute sildina ning nüüd on meil koguni *estoloogia* (vt. AK 5:1). Kirjamees Hamilkar Mengel on viimases *Simule*, *Eesti* numbris (6/1976) koguni üsna kuri sõnale *Esto*, kirjutas: *Julmalt ja assimilatsiooni toimetel on sõna Eesti asendatud Estoga*, mis olla profaneeriv moonutis.

Esto tähendab ladina keeles *eestlane* ja seda kasutas juba Liivimaa Henrik 1223.a. sündmustest: ... *Esto ... interfecit eum* (eestlane... tappis tema; HCL 26:10). Veidi hiljem on *Liber Census Daniae* (1241) veergudel registreeritud Taani kuninga vasall *Clemens esto* (eestlane; LCD 44v).

Iseseisvas Eestis see sõna polnud käibel (ajaloost tunti küll *estofiile*; on meeles ka üks *Esto*-nime kandev äriettevõtte), kuigi soomlased tarvitasid kogu aeg sõna *finno* (näit. *finno-ugroloogia*) ja kujundasid sellest üleilmse soomlaste identsuse mõiste

Paguluses kasutasin *esto*-sõna esimesena mina Euroopa algasust käsitleva uurimuse *Esto-Euroopa* pealkirjana (1966) lihtsal kaalutlusel, et pean eestlasi Põhja-Euroopa vanimateks algasukateks (soomlased on meie nooremad siirdlasest vennad, umbes nagu ameeriklased inglaste suhtes). Järgnevalt kirjanik Aarand Roosi *Esto-Atlantis* (1974) tõstis *Esto* kui eestlase sünonüümi laiemas ulatuses päevakorda ja nüüd on see juba vääramatuks mõisteks eesti keele sõnavaras.

Toimetuse märkus: Paavst Aleksander III kirjutas Trondheimi piiskopile (arvatavasti aastal 1171 või 1172) on esimene eestlaste piiskop Fulco Estonum episcopus.

Margus
Jukkum

Nendele, keda elu on reetnud, avage elektriparadiis!

Moravsky filmimaailma kohta

Ei teadnud, kas nutta või naerda.

Oletame, et tuleb tuju ja tahtmine mõnd ebaõnnestunud filmi vaadata (mul aegajalt käivad sellised hood). Üheksal juhul kümnest tead sa siiski, mida sa vaatama lähed, sest kriitikud on ajalehtedes kiikrisse võtnud enam-vähem kõik filmid, mis kinolinale tulevad. Nii et väga harva pead korstnasse kirjutama pileti hinna, rääkimata mahavisatud ajast.

Kahjuks on lood eestlastega teisiti. Meie kultuuriüritustel küsitakse pahatihti ränka raha väga viletsa etenduse eest, ja Toronto arad ajalehed (*Vaba Eestlane* ja *Meie Elu*) kirjutavad viisakaid tagasihoidlikke arvustusi, et mitte solvata tegijaid ja tegelasi. Äkki nad üldse enam ei tee! Selles vaimus marsime agarasti allamäge absoluutse nullpunkti poole.

Minu „vahutamisel“ on mõte. Ilma avara ning ausa kriitikata ei õpi meie etendusi vaatama-hindama ei kunstnikud ega harilikki publik. Kes maksab filmi eest siin maal kolm ja pool dollarit seansilt, kuna *Tiina* vaatamise eest nõuti alul seitse, 7. novembril aga veel „ainult“ viis dollarit.

Selle raha eest saime näha päris üllatavalt halba filmi. (Auhinna saamine (vt. VES 18.11.76:3) võib olla heaks propagandaks filmile, kuid ei tõsta kahjuks toote kvaliteeti.) Kõige silmatorkavamad vead olid tehnilist laadi: tegelaste sõnad ei olnud sünkroniseeritud suu-liigutustega. Ilmselt oli filmitud tummalt. See on küll odavam, kuid lõikamise võimalused kahanevad koos hinnaga. Kuna kaamera ei liikunud peaaegu üldse, jäi film rütmiliselt väga puiseks. „Zoom-“ ja kaarvõtteid oli ainult üksikuid. Kaamera liikumatus häiris eriti lüürilistes stseenides Tiinaga metsas. Ma olen kindel, et sellise staatikaga ei ole antud juhul mõeldud midagi poliitilist, nagu on täheldatud Godardi või Ozu filmides. Seda eitab *Tiina* kirju ja ebaühtlane valgustus.

Taavo Virkhausi muusika mõjus tihti segavalt ega olnud kooskõlas tegevuse meeleoluga. Filmimuusika ei tohi kunagi domineerida ega tõmmata tähelepanu endale. Tema ülesandeks on suunata

märkamatul vaatajaskonna tundeid sinna, kus on tegevuse sisulised raskuspunktid ja emotsionaalsed aktsendid. Võrdluseks võtkem Bernard Herrmann, kes on loonud silmapaistva muusika Hitchcocki viimase perioodi filmidele, ka Scorcese *Taxi Driver*ile. Siis hakkab vahe silma.

Muidugi — kõige kummalisemaks nähtuseks *Tiinas* on juba aastatesse jõudnud näitlejate ootamatu esinemine noorte tegelaste rollides. Sellest seisukohast nõuaks *Tiina* õieti freudilikku analüüsi. Eriti häirivad olid rahvatantsu-stseenid, kus Valli Martin ja Oudi Kalm sattusid ühekorraga päris-noorte kõrvale. Kaamera on sellistes asjades halastamatu. Ja ega Tarvo Kasski pole enam päris poisike. Võibolla oleks olnud parem, kui Edmund Martin kirjutanuks August Kitzbergi (puhaku ta rahu!) näidendi hoopis ümber ja teinuks sellest loo — *keskealiste* armastusest.

Kitzbergi romantika ja rahvaluulelise müstika asemel pakuti niikuinii melodraamat, millesse oli lisatud ka poliitilisi sümptomeid. Poliitilise põhitooniga olid joonistatud pro- ja epiloog, mis teevad Tiinast nagu mingi „esimese eesti metsavenna”. *Orjaajastu lõppemisega astusid ka eestlased kultuurrahvaste ridadesse*, väitis Kitzbergi teosele külgepoogitud epiloogi tekst. *Misuguste* filmidega me küll sinna ei pääse.

P.S. Palun lugejaid vabandada eksitust eelmises AK-s (lk. 29): *Veelinnu rahva* režissöör on *Lennart Meri* (mitte Mark Soosaar). Samas kasutasin sõna „tellimistö” selles mõttes, et mõned lõpuosa montaažid paistsid olevat tehtud kiiruga, nagu oleks filmi tegemiseks antud aeg või raha lõpukorral olnud. See ei puuduta üksikute osade dokumentaalväärtust.

Lepatriinu. *Ell Tabur ja sõbrad*. *Gitarrid: Debby Alvisi, David Spilkia, Ell Tabur*. *Bass ja flööd: Rene Ufer*. *Helisalvestus (ka fotod): Kalju Meri*. *Ümbris: Jaak Leino*.

Endel
Loo

Meie meeleolulaulu-romantik asetab suvisele muusikalauale kolmanda plaadi — *Lepatriinu*. Esiplaadist innustunud ootajale aga kahjuks paraja pettumusega — peale Jaak Leino tublisti jume-kama kaanevisandi, Kalju Meri kogemusrikkama helisalvestuse ja Jyri Kork'i keeleerksate sõnade ei toonud 13-laululine valik palju uut.

Ell Tabur jätab kuulajale vastamata rea küsimusi. Lauliku ettekanne võtab kindlalt melanhoolse joone, ka tujuküllane pala kaldub sordiini, Taburi särtsukusest ja värskusest tuleb vägisi nappus kätte. Tundub nagu oleks vahepeal süvenemine sündinud ainult enesesse ja enesest andmine läinud tublisti raske-maks. Varasematel plaatidel oli tehnilistest vigadest hoolimata nagu uljam ja ausam löök. Ka romantiku skaalas.

Tõsi, *Pööristuul* paelub, aga küsimusi tekitab siingi saatesse äraeksinud flööd ja kõrv kipub enam jälgima head teksti kui laulu.

Kannatada saanud keeletemperamendis (*Rio Rebelde*) on tunda kohati esiletrügivateid flegmakilde ja isegi hoogsust otse ihkav *Tiideratas-taaderatas* toob lauljataritantsule salongiliku ettevaatlikkusega.

Ikka „miks nii?“ ja „miks mitte teisiti?“ Kuidagi ei saa küsimustest lahti.

Teadagi köidab meid ikka ja aina Ell Taburi südamesoe ja sõbrameeli peibutav hääl, viib kaasa mälestuslik ütlemissviis. Aga nukravõitu tundub seekordne haare, nii nagu sümboolsena mõjuv *Lepatriinu* lõpuhüüd, mis õige hooni ei jõuagi.

Muidugi ei võta eelöeldu plaadilt kuulmismõnu ja meeleolutseda saab siin suure sülega. Aitäh selle kõige eest kuulugu nii lauljatarile kui sõpradele. Ja sama sõõmuga tuleb soovida järgmisele *Lepatriinule* hoogsamat lennukaart ja värviküllasemat jaksu.

Mare
Tiido

From a serious point of view, this play is not worth reviewing. But in view of the natural interest we Estonians have in it, the phenomenon deserves an analysis.

Sad Monkey (by Bernard Kangro, translated by Helbe Meyer), shown at St. Lawrence Center on Nov. 6, was a commendable attempt to share our Estonian creativity with Canadians at large, reminding them of our existence.

The script, in the garbled form it was available, did hint at some inherent value. The production itself was fraught with two gigantic obstacles.

The first obstacle was the English dialogue and the interpretation of Estonian character into English. Had everyone followed the *Captain's* example, there could have been a true ethnic flavor to the play. The *Captain*, played by a veteran actor (Ernst Vähi), had an Estonian manner of speaking, especially in terms of intonation. The rest of the cast spoke in various assortments of contrived accents. The most disturbing accent was that of the *Captain's daughter* (Rita Sui). Was it an attempt at being British?

The accents would not have mattered, however, if the actors had relished their parts.

Only Harry Mürk shone in his part, and the effect on his fellow actors was noticeably encouraging. Also, Merike Teene's brief stint was a boost to the audience. She looked droll in her red lipstick and red satin dress as a would-be star of a by-gone era. The stage sparkled with her energy. Both Merike and Harry did not disguise their real self, but like good actors, they moulded their parts out of themselves. The others simply contrived to be what they are not, failing to see the relationship between themselves and the part they played. The result: boring.

Perhaps the whole production relied too heavily on good will-group participation, a director (safely out of the line of critical fire), honoured for his past achievements, and the desire to be mirrored to Canadians. Not enough emphasis was on the reality of the situation.

22 people walked out during the performance, one dismayed usherette reported. Why should a Canadian audience support our good will to ourselves, when professional standards are sacrificed and very little good will is shown to the serious theater-goers?

But in conclusion I recall the Canadian production of *Ten lost years*, a drama based on nostalgia, in relation to the depression out West. Without universal value, only a limited "in-group" could appreciate it. The acting in it was reminiscent of adolescents contriving to be mature. Practically, it fell flat on its face with the critics in London (England).

So if the WASP in Canada can err, so can the Canadian Estonian.

Rahvusrosolje retsept

ROSOLJE ON AMETLIKULT TUNNUSTATUD EESTI TOIT. Kes seda ei usu, see vaadaku praegu kulinaarseks autoriteediks peetava Time-Life'i koguteose *Food of the World* köidet pealkirjaga *Russian Cooking*. Seal on selge sõnaga toodud: *Rosolje* – eesti heeringa-salat. Sellega on ümber lükatud igasugused kuuldused, et rosolje leiutajaks oli Dostojevski *Kuritöö ja karistuse* peategelane Roskolnikov. Samaaegselt oleme geograafiliselt ning kulinaarselt mõistetud Ida-Euroopasse. Teisi ida-eurooplasi asiaatideks sõimates lendab meile seda kraami ka omale näkku, nagu pealtnuule pardast välja visatud solki.

ROSOLJE OSATÄHTSUS EESTI PIDULAUDADEL on vähenenud igasuguste kartuli-, kana-, lõhe-, tuuni-, oa-, kapsa- ja porgandi-, seene-, astoria-, itaalia ja teiste salatite tõttu. See näitab, kuidas me praeguses elu ja surma peale poliitilises vabadusvõitluses endid pidevalt läände seedime. Selles peitub tohutu oht. Läände orienteerudes ja oma idamaisust (47 500 ruutkilomeetrit isamaa pinda kaasa arvatud) loobudes kaotame õiguse oma maa nimel kõnelemiseks. Läände seedides kaotame koguni oma spetsiifilise haisu, sest inimese söök ja tema lõhn seisavad teatavasti teatud seoses.

NIISIIS — *de jure*, JA ISAMAA NIMEL — ei saa me rosoljest loobuda. Peame säilitama kontinuiteeti, järjepidevust. Aga me võime praktiliselt söögilaua-rosoljelt üle minna niinimetatud vaimse rosolje harrastamisele, nagu me praktiliselt isamaa-armastuselt oleme ammu ja suure eduga üle läinud fraasidele ning sõnadele. Muidugi ei saa me vaimsele rosoljele sisse hakida soolaheeringat (ma mõtlen seda päris-heeringat) ja teisi toidukraame: meil tuleb kasutada vaimseid komponente.

AGA PAREM LÜHIDALT JA SELGESTI. Siin on teile retsept:

Sumeri sudu — üks triiki kopsikutäis. Ürgne põhiaine, mis seob meid teadaoleva kõige kõrgema muinaskultuuriga juhtmõtte all: kes koera saba kergitab...? Samaaegselt on see usk: me usume kaljukindlalt pinutagust jumalat, vaatamata et teadus ja kõik teised kuradid on meie vastu.

Kunsti kumu — kaks kuhjaga supilusika täit, lusika puudumisel väike peotäis. Kumu koosneb tegelikult paljudest kunstinäitustest: üksikult, gruppides, ühingute kaupa ja ilma ühingu-
guteta — kõik võimalikult samaaegselt enne jõule. Samal ajal toimuv kunstiloendus annab võimaluse näitustelt (ka varemately) tehtud ostusid kunstindada — kui valitseb kahtlus, kas üks või teine teos annab kunsti mõõtu välja. Iga registreeritud ese muutub korrapealt kunstiks, eriti veel, kui tahaküljele kleepida silt: „Registreeritud EKK-s number selle-ja-selle all”. Raamatute juures kasutatakse sama vääristamisvõtet märkusega tiitellehe tagaküljel: registreeritud Kongressi raamatukogus, number....

Kunsti kumu võib selle puudumisel asendada *teatri tilu-liluga* samas kaalus. Koguselt on viimane väiksem, kuid selle eest vihasem. Ei ole tähtis, kas eesti pala on inglise keeles või inglise pala eesti keeles või mõlemad korraga. Kutsumus — või kutsumatus?

Suhtlemise sudin — aine, mis vaimse rosolje muudab punaseks, seega peedi aseaine. Pannakse tunde järgi. Mõne aja eest harrastati üksikute poolt, kes sellega pälvisid rahvusnikkude halvakspanu. Praegu masstoode kohalikul eesti turul. Mass-tooteks propageeritud peamiselt rahvusnikkude endi poolt. Mõni neist külastas ka kodumaad ja on nüüd loobunud pateetilistest süljepritsimistest. Teised on kontaktidest kodumaa promi-

nentidega saanud kultuuritõusikliku nakatuse — tähtis tuttav ükskõik millise hinna eest (mina ja Rootsi kuningas!). Vastavalt sellele on prõökavate rahvusnikkude arv vähenenud.

Võitlemise vudin — soolaheeringa aseaine ja kasutatav maitse järgi. Tegelikult suhtlemise sudina vastasprodukt või negatiiv nagu valgus pimedusele või prunt augule. Vudinaid tekivad rahvuslike võitlusorganisatsioonide juhatuste koosolekutel ja nende puudujääke ei ole ette näha. Minevikku on veerenud need ajad, mil vudistati üksikute intellektuaalide ja rahvuslike idealistide kallal — nüüd põrkavad vudinaid vastu frakistatud meeste targeldatud rindasid. Väga lootusetu situatsioon vudistajatele.

KÕIK PRODUKTID LÕIGATAKSE suurteks kuupideks ja segatakse ettevaatlikult, et segu ei muutuks lõgaseks. Asetatakse kristall-kaussi ja garneeritakse rahvuslike eesti-sumeri mustritega, kasutades peenemaks hakitult samu aineid. Säilitatakse külmas, serveeritakse Smirnoffi ja süldi juurde.

ME PEAKSIME NÜÜD Time-Life'i koguteose *Food of the World* toimetusele saatma keskorganisatsioonide ühise märgukirja tungiva nõudega, et teose uustrükis publitseeritaks kõide *Free World Cooking* koos retseptiga „Rosolje in Exile“. Mina olen nõus eeltoodud autentse retsepti tõlkima inglise keelde kui asjast asja saab. Proovikausi saadame Ühendriikidesse, et sealsed eesti keskorganisatsioonid vabandus- ja pugemisvisiidil uuele demokraadist presidendile saaksid viia kingituse. Kaaskirjaga: „Mr. President! Meie, eestlased, oleme väga pika taibuga ja tohmakad. Me ei osanud ette näha Teie valimisvõitu. Sorry.“

„Estonia”
Torontos

7. novembril toimus Toronto Ülikooli Hart House'i eestlastest liikmete korraldusel ettekande-õhtu, mille kava oli koostatud külaliste poolt. Esinesid Tallinna „Estonia” teatri lavajõud.

Pärast sissejuhatavaid sõnu Vello Sootsilt toimus teadustajana „Estonia” direktor, helilooja Ants Sõber. Avapalana esitas pianist Vaike Vahi Eugen Kapi *Russalka* (sarjast *Tallinna pildid*), millele järgnes Fr. Liszti *Ungari rapsoodia nr.11*.

Tenor Hendrik Krumm esitas rahvaliku *Minu isamajakene*, edasi aaria *Kellegi nutt* G. Bizet' ooperist *L'Arlesienne* ja aaria *La donna è mobile* G. Verdi ooperist *Rigoletto*. Koos metso-sopran Lidia Järviga laulis ta veel rahvaliku laulu *Seal kus rukkiväli*, kuna Järvi kandis ette Villem Kapi *Sina, kena tammekene*, Ženka aaria K. Moltšanovi ooperist *Koidikud on siin vaiksed* ja Ants Sõbra *Päev meeles helgest juunikuust*.

Sõnalises osas esines Jüri Järvet kahe Claudiuse monoloogiga W. Shakespeare'i *Hamletist* ning lühijutuga *Aprillipõrsas* Jüri Tuuliku *Abruka lugudest*.

Viimaseks esinejaks oli bariton Tiit Kuusik, kes kandis ette viis pala: V. Kapi *Kui suvepäeva viimne vine*, E. Kapi *Vambo* aaria ooperist *Tasuleegid*, Mart Saare *Peretiitar* ja *Pulmalaul*, G. Bizet' *Võitlusesse, toreadoor!* ooperist *Carmen*.

metroo 77

Metroo tähendab „Metsülikool Rootsisis”, mida kavatsetakse korraldada Trollebo pensionaadis Smålandis 5.-9. jaan. 1977. *Metroo* korraldamise kava selgitab vastav teateleht, millest on võetud järgnevad informatsioonid.

METROO tagapõhi: on olemas suur arv eestlasi, kes on huvitatud oma rahvuslikust tagapõhjast, aktuaalsetest eesti probleemidest ja eesti rahva tulevikust. Nad tahavad neid küsimusi käsitleda ajakohasel viisil ja tänapäeva probleemide valguses.

METROO tahab olla konstruktiivne katse, mille kaudu avaneks võimalus arutada rahvusliku kuuluvuse problemaatikat ja eesti rahva võimalusi teisiti kui on tavaks kujunenud.

Üheks METROO inspiratsiooniallikaks on Kanada eesti Metsaülikool, mis on tegutsenud sarnaste põhimõtete alusel juba kümme aastat.

METROO kava ja tööviis: loengute, arutluste, grupitööde, näituste jne kaudu on kavas üles võtta aineid nagu eesti kultuur

ja ühiskond läbi aegade, erilise rõhuga kultuuril tänapäeva Eestis, pagulaskultuuri ja -ühiskonna kriitiline analüüs, Eesti koht maailma probleematikas.

Neid ja teisi küsimusi tahame arutada atmosfääris, mis oleks soe, siiras ja avameelne. Kogu tegevuses on otsustava tähtsusega osavõtjate endi huvi ja panus.

METROO algatajateks on grupp Metsaülikoolis käinud isikuid. METROO on iseseisev. METROO läbiviijateks on kõik osavõtjad. Loengupidajateks kutsutakse eesti kirjanikke, kunstnikke, humanitaar- ja ühiskonnateadlasi ning teisi erihuvidega isikuid Rootsist ja mujalt. Algatajate sooviks on, et METROOost kasvaks välja grupp inimesi, kes ka tulevikus taoliste küsimuste vastu huvi tunneksid.

AK kuulmist mööda on METROO kavandatud puhtakujulise Rootsi-eestlaste algatusena, mis püüab seal kohaldada Kanada Metsaülikoolis täheldatud sobivaid elemente uuel kujul, imiteerimata Kanada üritust. Nii on tehtud ka Austraalias (vt. AK 2:22 ja 5:24). — METROO sidemeesteks on Jaak Maandi (tel. 08-7568174) ja Toomas Voogand (08-7747872).

Raamatu-
riiul

Edgar V. Saks, *Commentaries on the Liber Census Daniae*. Studies in Mediaeval European History. Korp! Rotalia Publications. BWW Edition. Montreal / Ann Arbor 1974:229+eraldi Põhja-Eesti kaart. 17 x 25, \$ 12.- br. (Toimetusele saadetud)

Mart Silver Kuuskvere, *The Baltic German Nobility of Estonia and Livonia. Political Study: From Crisis to Stability 1675 - 1825*. Doktori-väitekirj New York University juures 1976. (EPL)

Sõnumid nr. 1/1976:1-8 (aadr.: Wallingatan 32, 2 tr., 111 24 Stockholm) on ära trükkinud *Eesti Demokraatliku Liikumise* asjus Tallinnas peetud kohtuprotsessi (21.-31. okt. 1975) protokollid, mis sisaldavad ka üksikasjalise süüdistusakti.

Eduard Vilde, *Milkman of the Manor*. Tõlk. M.Rauk, illustr. ja kaas: A. Hoidre. Tallinn 1976:194, 18 x 24, rbl. -.91

Hiiumaa (29 x 36, \$ 4.-). *Saaremaa* (48 x 54, \$ 5.-). Neljavärviline järeltrükk Eesti topograafilisest ülevaatekaardist (1939), mõõtkava 1:200 000. Rooma (Maarjamaa) 1976.

Eesti kunsti ajalugu kahes köites. 1.köide, I: *Eesti kunst kõi kõige varasemast ajast kuni 19. saj. keskpaigani*. Toimetuskolleegium: I. Solomõkova (peatoimetaja) jt. Tallinn (Kunst) 1975:384 (472 illustratsiooni), 22 x 30, rbl. 6.07 k.

Rein Taagepera, *Estonia and the Estonians*, koguteoses *Handbook of Major Soviet Nationalities*, ed. Z.Katz, New York (Free Press) 1975:75-93.

Toim.
märkusi

(Vt. lk. 4-5). Mõningaid Walter Ranna publikatsioone: *Diversity: Natural and Social (Problems of Mininations*, AABS, 1973).

Diversiteedist looduses ja ühiskonnas (Mana 40, 1974).

Technology and the Future of Nationalism (raamatus *The Next 25 Years*, World Future Society, 1975).

Natsionalismist (Mana 42 [trükis]). Samal teemal ettekanne mü '75 raames [kokkuvõte vt. AK 1:3-4]).

Üks lugejagrupp avaldas soovi, et AK saadaks oma lugejaile Stokholmis tegutseva *Välis-Eesti* raamatukaupluse hinnakirja, mis oli teadaolevaist mahukaim. Vastava palve peale *Välis-Eestile* (kellega AK-l pole majanduslikke sidemeid) saime sealt uue, märksa väiksema hinnakirja, mille lisame käesolevale AK-le.

Perfektne! *Toimetuse kursiivid*

Artikli autor on sõitnud *autoga* Helsingist Tallinna...

(*Vaba Eestlane*, 9.11.76:3)

...puu-tüüpi sõnade mitmuse omastava *hääldamine* II vältel ... on kirjakeeles lubatud.

(J.Valgma, N.Rommel, *Eesti keele grammatika*, 1968:41)

Endiste autorite, toimetajate ja hulga kaastööliste tasuta tehtud töö ja vaev uue komisjoni poolt on tembeldatud mitteperfektseks. *See on töötajate suurim solvamine.*

(Üks [*Eestlased Kanadas*] autoreist, *Meie Elu*, 29.10.76:2)

